

משא נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

שיעור בעניני חנוכה

ת. וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח סי' תרעב' סעי' ב' וז"ל:
מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן... ע"כ.

ו. בהלכה זו שבשו"ע עסקינן דכל מי שלא שם שמן כשיעור זמן ההדלקה לא יצא ידי חובת הדלקת נר חנוכה, דהמצוה ניתנה בשיעור כזה שיהיה שמן שידלק חצי שעה.

* * *

ז. ועל סמך האמור בגמרא שאע"פ שאם כבתה אין זקוק לה, - צריך לתת בנר חנוכה שמן כשיעור שתהא דולקת עד כדי מצותה, מחדש השלטי הגבורים חדוש גדול, וכתב וז"ל:
ואע"פ שאם כבתה אין זקוק לה, - צריך לתת בנר חנוכה שמן כשיעור שתהא דולקת עד כדי מצותה.

ונראה בעיני שאם הדליקה בפני הרוח וכבתה צריך עוד לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח, שהרי הואיל ואינה יכולה לעמוד בפני הרוח הרי הוא כמי שלא נתן בה שמן כשיעור ע"כ. רשלטי הגבורים הל' חנוכה שבסוגיא שם ט' א' מדפי הרי"ף אות ה'.

וכן פסק המג"א סי' תרע"ג ס"ק יב' וז"ל:
אם כבת' - ואם העמיד' במקום הרוח וכבת' זקוק לה, דהוה כאלו לא נתן בה שמן כשיעור... ע"כ.

א. שאלה אברך שהיה עם בנו בבית החולים בימי החנוכה, והנה כשהגיע זמן הדלקת הנרות בא אליו רב בית החולים ואמר לאברך מתוך הכרותי אתך אני מבין שאתה תרצה להדליק כאן בחדר של החולה נרות חנוכה, אז אני מודיע לך שיש כאן גלאי עשן וברגע שתדליק את נר החנוכה - הגלאי מופעל, ומגיעות האחיות ומיד ללא אומר ודברים הם יכבו את הנר.

ב. לאור הדברים הללו נתעוררו כמה שאלות בהלכה מה דינם של נרות חנוכה שידליקום וברור לנו שמיד אחר הדלקתם לפני הגיע זמן שיעור ההדלקה יכבו אותם, וכפי שיבואר להלן.

ג. הנה במס' שבת כא' ב' איתא אמר רבי זירא אמר רב מתנה ואמרי לה אמר רבי זירא אמר רב, פתילות ושמיים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, - מדליקין בהן בחנוכה, בין בחול בין בשבת. אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב, - קסבר כבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה... וכבתה אין זקוק לה? ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא, דאי לא אדליק מדליק. ואי נמי לשיעורה. עד שתכלה רגל מן השוק, ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי. ע"כ.

ד. העולה מדברי הגמ' דחכמים הקפידו על משך זמן שיעור שיהא דלוק נר החנוכה.

וברש"י שם ד"ה נר ביתו ונר חנוכה כתב: נר ביתו בשבת והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתי נרות ע"כ.

וקשה אי נימא דכבתה אין זקוק לה הוא גם כשכיבה במזיד, א"כ מדוע הוצרכה הגמ' לחדש דידליק רק נר שבת ולא ידליק נר חנוכה בכה"ג, ואמאי?? הרי יש לו עצה שידליק נר חנוכה ומיד לכבותו, ולהדליק אחר כך באותו שמן נר שבת.

אלא על כרחך דאם כבתה במזיד לא קיים מצות נר חנוכה.

וראיה זו מטו בה משמיה דהגרש"ז אויערבך זצ"ל.

קמו וגם נצבו שתי ראיות לכך דכשכבתה במזיד זקוק להדליק מחדש ולא אמרינן בכה"ג דהדלקה עושה מצוה.

יא. ולכאורה במושכל ראשון עפ"י ראיות אלו כשנקיש מהן לנדוננו אנו, נמצא דכיון דיכבו הנרות במזיד כבר נימא דלא יצא ידי חובת ההדלקה.

יב. ברם אכתי יש מקום לומר דלא דמיא ממש לנדוננו אנו, ומשום דבהנך ראיות שהבאנו עסקינן דהוא עצמו חוזר ומכבה אחרי כן במזיד, אזי אמרינן דאם כיבה זקוק להדליק מחדש, אך אם אדם אחר יכבה אולי בזה אין דינו כמו שהמדליק עצמו הוא הוא שכיבה, ולכן אולי נאמר כאן בנדוננו אנו דכבתה אין זקוק לה.

יג. אך האמת דלא מצאנו סברא בזה דיהיה נפ"מ, ומשום דהנראה דמה דחזר וכיבה הוא עצמו אין זה סתם קנס, דאילו היה זה קנס אזי יש מקום לחלק בין אם הוא עצמו חזר וכיבה או אדם אחר כיבה, אלא האמת דטעם הדבר הוא משום דהוי חסרון בעצם חפצא של הדלקה דאיגלאי דעומד להכבות, וא"כ אם זה חסרון בעצם החפצא של ההדלקה אין מקום שתהיה איזו שהיא נפ"מ בין אם כאשר אדם אחר שאינו המדליק כיבה, וכפי הסברא דהא אין זה סתם קנס.

ת. עלה בידינו דכאשר לכתחלה ההדלקה היא הדלקה כזו שלא תוכל לבעור במשך זמן השיעור, הן שלא נתן שמן כשיעור והן כאשר הדליק במקום שיכבה תוך זמן השיעור על ידי הרוח, – בשניהם הוי כמו שלא הדליק ולא יצא ידי חובת נר חנוכה.

ט. ויש לדון במאי דאמרינן כבתה אין זקוק לה האם כל זה הוא רק כשכבתה באופן כזה דהיה כיבוי בשוגג או באופן שלא היה מצוי שיכבה, אך יש לדון מה הדין באופן כזה שבתוך זמן השיעור כיבה במזיד, האם גם בזה אמרינן כבתה אין זקוק לה, או דלמא כיון דכיבה במזיד צריך להדליק מחדש.

ואמנם כן בפמ"ג אשל אברהם סי' תרעג' ס"ק יב' כתב וז"ל: ...וכבתה במזיד פשיטא דצריך לחזור ולהדליקה... ע"כ.

י. ואם כי הפמ"ג מסברא דנפשיה כתב כן כפי הנראה מדלא הביא ראיה לדבריו, אך האמת דשתי ראיות מוצקות אפשר להביא ליסוד דינו זה של הפמ"ג ואלו הן:

א. מהא דקיי"ל בשבת כג' ב' אמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות, כפה עליה כלי – עולה לכמה בני אדם, לא כפה עליה כלי – עשאה כעין מדורה ואפילו לאחד נמי אינה עולה ע"כ.

וצ"ב אמאי אפילו לאחד נמי אינה עולה, והרי בזמן שהדליק את האחד לא היתה מדורה, ורק אחר כך כאשר הדליק את השאר אז בטל מהנר הראשון דין נר חנוכה משום דנהיה מדורה.

והרי בזמן ההדלקה היתה הדלקה כדין, ורק אחר כך כשהדליק את יתר הפתילות רק אז בטל דין נר חנוכה מיניה, משום דהוי מדורה, על כרחך מוכח דאם ביטל במזיד את ההדלקה שהיתה כדין באופן כזה לא אמרינן דכבתה אין זקוק לה, אלא כיון דביטל במזיד לא קיים מצות נר חנוכה. והיא ראיה נפלאה.

ב. ראיה נוספת ליסוד הפמ"ג: מהא דאמרינן בגמ' אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה, – נר ביתו עדיף משום שלום ביתו.

דכשבנה את הסוכה כבר חשב לפרק אותה מיד אחר שיאכל כזית או שהארורים ישברוה נמצא דלא קיים המצוה, ובפרט דבסוכה יש שיעור בסוכה דצריכה להיות סוכה הראויה לשבעה, וכאן ברור דלא תעמוד כל שבעה א"כ לא יצא ידי חובתו לכאורה. והנה הצעתן של הסוגיות דסוכה כז' א' ב' כג' א' ב' דבדף כז' א' ב' תניא:

תניא, רבי אליעזר אומר אין יוצאין מסוכה לסוכה, ואין עושין סוכה בחולו של מועד. וחכמים אומרים יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד ושׁוין, שאם נפלה שחוזר ובונה בחולו של מועד.

מאי טעמא דרבי אליעזר אמר קרא חג הסכת תעשה לך שבועת ימים עשה סוכה הראויה לשבעה.

(ואקשינן) ...ושׁוין שאם נפלה שחוזר ובונה אותה בחולו של מועד. פשיטא? (ותרצינן) מהו דתימא האי אחריתי היא, ואינה לשבעה, קמשמע לן. ע"כ.

וכן איתא שם במתני' כג' א' ב': משנה. העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה - כשרה, ועולין לה ביום טוב... ובגמ' שם מני מתניתין, רבי עקיבא היא. דתניא העושה סוכתו בראש הספינה, רבן גמליאל פוסל ורבי עקיבא מכשיר. מעשה ברבן גמליאל ורבי עקיבא שהיו באין בספינה, עמד רבי עקיבא ועשה סוכה בראש הספינה. למחר נשבה רוח ועקרתה. אמר לו רבן גמליאל עקיבא, היכן סוכתך, אמר אביי דכולי עלמא, היכא דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה - לא כלום היא, יכולה לעמוד בשאינה מצויה דיבשה כולי עלמא לא פליגי דכשרה.

כי פליגי בדיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, ואינה יכולה לעמוד (ברוח שאינה מצויה דיבשה) (מסורת הש"ס ברוח מצויה דים), רבן גמליאל סבר סוכה דירת קבע בעינן, וכיון דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים לא כלום היא. רבי עקיבא סבר: סוכה דירת עראי בעינן, וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה - כשרה. ע"כ.

יד. ובתחלה עלה בדעתנו לומר דלכאורה מוכח דגם אם מישהו אחר כיבה ג"כ הדין הוא דזקוק לה, מהך דינא דהשלטי גבורים גופא דכשהדליק במקום שהרוח יכבה ואמנם כיבתה הרוח דצריך לחזור ולהדליק, וא"כ לכאורה ראייה דגם כשלא הוא עצמו המכבה אלא הרוח היא שכיבתה ג"כ צריך לחזור ולהדליק.

אבל אין כלל להביא ראייה מזה, משום דהחלוק פשוט דכשמדליק במקום שהרוח המצויה תכבה את ההדלקה אז אותה הדלקה עומדת לכבוי, ואמטו להכי אמרינן דכאילו לא הדליק כלל.

משא"כ בגוונא דאם אחר יבוא ויכבה אח"כ, - ההדלקה כדינה וכתיקונה היתה בשעתו, אלא דאח"כ בא אחר וכיבה.

ועל זה שאלתנו אי קם דינא דגם בכה"ג צריך לחזור ולהדליק.

* * *

טו. בשנות השואה האיומה רח"ל כאשר היו אחינו בני ישראל במחנות ההשמדה של הנאצים ימ"ש, כשהנאצים גילו כל קיום של איזה שהיא מצווה על ידי יהודי היה נהרג וגם הרסו והשמידו את כל זכר מהדבר שבו עשו את המצוה.

באחד מהמחנות הללו קם רב ת"ח גדול מאד עשה מעשה מופלא וסיכן את נפשו במסי"ג ולקראת ליל חג הסוכות בנה סוכה כדי לצאת בה ידי חובת מצות אכילת סוכה בלילה הראשון, ומיד אחר כך חשב לפרק את הסוכה כדי שלא יהרגוהו הרוצחים ואמנם אכל בסוכה סעודה כדין.

ודנו בזה אחר כך מכמה צדדים אם קיים המצוה, רמלבד הנדון דיתכן דמצוה שיש בה סכנה אינה נחשבת כמצוה, כמבואר ברש"י יבמות סד' ב' ד"ה איסורא וסכנתא שכשמל חולה שיש בו סכנה לא קיים המצוה, דלכאורה כפי האמור בכל דברינו דלעיל דכאשר מדליק נר חנוכה במקום שיכבה אחר כך מחמת הרוח או שמישהו אחר יכבה הנרות לא יצא ידי חובתו, ואם כן גם בנדון דידן

סוכה בלי מחיצות וסכך. ודו"ק בזה היטב.

יח. ועל מדוכה זו באם מדליק נר חנוכה במקום שהרוח שולט בו כתב בשו"ת האלף לך שלמה האו"ח סי' שעח' וז"ל:

בדין אם הדליק הנר חנוכה במקום שהרוח שולט הוכחתי מסוכה כ"ג דיוצא בו, ממ"ש בגמ' ר"ג סבר סוכה דירת קבע וכו' לכאורה הוי מצי למימר דפליגי בענין אחר אם בענין סוכה הראוי לשבעה או לא, דר"ג סבר דבענין סוכה הראוי לשבעה לכך פוסל כיון דאינה יכולה לעמוד ברוח מצוי' דשם אינה ראוי' לשבעה, ור"ע ס"ל דלא בענין סוכה הראוי' לשבעה לכך מכשיר, ובוה הוי מדויק הלשון שאמר ר"ג לר"ע היכן סוכתך, וכי ח"ו הוי כוונתו לקנטר, רק כוונתו הי' כיון דהיכן סוכתך א"כ לא היתה ראוי' לשבעה.

מיהו ממה דלא קאמר כן א"ש כיון דבוה לא מצינו פלוגתא דמשמע דכ"ע ס"ל דבענין ראוי' לשבעה לא רצה לעשות פלוגתא חדשה בזה רק דזה קשה למה מכשיר ר"ע הרי אינה ראוי' לשבעה ובע"כ צ"ל דדוקא אם הסוכה מחמת עצמה אינה ראוי' לשבעה רק דבר אחר גרם לה דהרוח הפילה מ"מ נחשבת ראוי' לשבעה.

יט. ומזה למדתי בעזה"י בדין אם כיסה הדם במקום דהרוח עומד להגלות או בנ"ח אם הדליקם במקום הרוח שדעת התב"ש דלא הוי כיסוי ודעת הא"ר בנ"ח דאינו יוצא בו, ולפי הנ"ל מוכח להיפוך כל דבפני עצמו הוי ראוי להיות נשאר כך רק דבר אחר גורם לו להתבטל אזלינן בתר השתא ונחשב רק דבר בר קיימא כאלו הי' כך תמיד וז"ב.

ובשו"ע או"ח סי' תרכח' סעי' ב' פסק:

העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה, אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, פסולה אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, אפילו אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים, כשרה.

וכתב המג"א שם בס"ק ד' ד"ה דים כשרה: ואף על פי שהספינה הולכת על הים וכ"מ בגמ' ע"ש. ע"כ.

טז. וצ"ע רב, דהא לכאורה המג"א סתר משנתו דכאן כתב להדיא דאע"פ שיבנה את הסוכה בים במקום שבפועל לא תוכל להחזיק מעמד עכ"ז קיים מצות סוכה, ולגבי נר חנוכה כתב להדיא כדעת השלטי הגבורים דכיון דהנרות יכבו מחמת הרוח לא קיים מצות הדלקה??

* * *

יז. ואשר יראה לומר בזה דחלוק דין נר חנוכה מדין סוכה, דבנר חנוכה דיסוד דין הדלקת נר חנוכה הוא פרסומי ניסא שידלק משך השיעור של חצי שעה, וא"כ אמרינן בזה דכשמדליק במקום שלא יהיה פרסומי ניסא לא מהני דלא קיים מצות הדלקת נר חנוכה, משא"כ בסוכה דסגי לן בשם סוכה, וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה כבר שם סוכה עלה, וממילא לא איכפת לן בזה דברוח שבים לא תחזיק מעמד רכמובן כל זמן שהיא תהיה על מכונה ואז מקיימים את המצוה אע"פ שבהמשך הזמן יתכן דלא תוכל להחזיק מעמד, דהא ישב בסוכה.

ופשוט הדבר דנמדד בזה אם יכול לעמוד ברוח מצויה דיבשה דאז נחשב כסוכה עם דפנות כראוי, משא"כ אם גם ביבשה אינה יכולה להחזיק מעמד הרי ביסוד בנייתה היא